

Lunds Universitet
Sociologiska institutionen

Decentraliseringen och lärarrollen

Författare: Malena Göthe
SOC 344 Uppsats, 41-60 p
Vårterminen 2002
Handledare: Carl-Göran Heidegren

Abstract

Författare: Malena Göthe

Titel: Decentraliseringen och lärarrollen

SOC 344 Uppsats, 41-60 p

Handledare: Carl-Göran Heidegren

Sociologiska institutionen, vårterminen 2002-05-14

Den 1 januari 1991 genomfördes en decentralisering av skolorna. Kommunen får därigenom större inflytande över skolan och kan ställa egna krav på lärarna. Jag vill undersöka vad decentraliseringen innebär för lärarna, och om lärarrollen har förändrats sedan decentraliseringen. Först beskriver jag vad decentraliseringen innebär, sedan diskuterar jag lärarrollen; om hur den kan formas av olika förväntningar. Efter det beskriver jag läraryrket ur professionssynpunkt.

Jag har intervjuat fem lärare samt en ordförande i Barn och Utbildningsnämnden. Slutligen har jag analyserat och jämfört materialet från intervjuerna med relevant litteratur.

Mina slutsatser är att lärarrollen har förändrats sedan decentraliseringen, men att det även är andra faktorer som spelar in i förändringen.

Innehållsförteckning

1	Inledning	sid 4
1.1	Frågeställning	sid 4
1.2	Decentraliseringen	sid 5
2	Teoretiska aspekter på lärarrollen	sid 6
2.1	Talcott Parsons, Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron	sid 7
2.2	Läraryrket som profession	sid 8
3	Val av metod	sid 9
3.1	Val av intervjupersoner	sid 10
3.2	Om intervjuguiden	sid 11
3.3	Användandet av koder	sid 12
3.4	Intervjusituationerna	sid 12
4	Intervjuerna	sid 14
4.1	Intervju med K64	sid 14
4.2	Intervju med M64	sid 16
4.3	Intervju med K61	sid 18
4.4	Intervju med M36	sid 19
4.5	Intervju med M52	sid 21
4.6	Intervju med ordföranden i B&U-nämnden	sid 24
5	Sammanfattning och analys av intervjuerna	sid 25
6	Avslutning	sid 29
7	Litteraturförteckning	sid 30

Bilagor:

Intervjuguider

1 Inledning

Skolan är ett område som engagerar många. Politiker brukar ofta tala om ”vård, skola och omsorg”. Detta märks även inför valet i höst, då en av de viktigaste valfrågorna handlar om mer resurser till skolan. Det är ofta skrivelser i tidningarna om skolan. Rektor, lärare, politiker, föräldrar – alla har synpunkter. Det handlar om brist på pengar, olika åsikter, dåliga lokaler, trasiga skolböcker, problem med elever och så vidare. Jag är nyfiken på hur det är att arbeta i en verksamhet som så många har åsikter om.

1991 genomfördes en decentralisering av skolorna. Det innebar att kommunen tog över lärarna och skolan från staten. Staten är fortfarande högsta instansen, men skolorna ska styras på det lokala planet. Tanken är att lärarna ska kunna få större inflytande över sin skolas utformning. Eftersom kommunen fått större inflytande över skolan och lärarna, finns det emellertid en risk att lärarna förlorar sin självständighet och istället måste anpassa sig efter politikernas och föräldrarnas krav och önskemål.

1.1 Frågeställning

Hur mycket påverkas lärarrollen av decentraliseringen? Jag vill undersöka om lärarrollen har förändrats. Hur har den i sådana fall förändrats? Efter decentraliseringen kan det vara svårt att veta hur man ska vara som lärare. Om förväntningarna på lärarrollen är motstridiga, kan det uppstå en rollkonflikt. Försöker lärarna anpassa sig efter politikerna eller skapar de sin egen individuella roll inom ramen för hur lärare ska vara?

Min förförståelse är att lärarrollen har förändrats efter decentraliseringen, eftersom det numera kommer press från olika håll på lärarna; dels från staten, dels från kommunen.

1.2 Decentraliseringen

När skolan hade central styrning utformade staten regler för skolans innehåll och utformning. Dessa regler skulle föras ner i systemet till varje enskild lärare. Det fanns inga mellannivåer, utan staten styrde varje individ direkt.

Den 1 januari 1991 genomfördes en decentralisering av skolorna. Det betydde att centrum för beslutsfattandet flyttades till själva verksamheten. Den lokala handlingsfriheten ökade således (Skolverket, 1997). Skolorna fick större självstyre och kunde i hög grad själva utforma sin undervisning. Tanken var att de professionella, det vill säga lärarna, skulle få större förtroende. Staten behöll dock vissa styrdokument; skollagen, läroplaner, kursplaner, timplaner och betygskriterier. Den decentraliserade styrningen är mål- och resultatorienterad. Det betyder att staten inte längre bestämmer hur verksamheten ska organiseras. Staten anger nationella mål för vad eleverna ska kunna när de är färdiga. Hur skolan sedan gör för att uppnå detta, är skolans ansvar (SOU1997:121).

I samma veva flyttades ansvaret på skolan över på kommunerna. Det vill säga; skolan kommunaliserades. Det innebär att skolan har två huvudmän: staten och kommunen. Kommunens uppgift är att utvärdera och utöva tillsyn av skolverksamheten. De statliga målen ska följas av lärare och rektor, och kommunen ska ge skolorna tillräckliga förutsättningar för att de ska kunna uppnå målen. Det är alltså staten som bestämmer vilka mål och riktlinjer som ska följas, men det är kommunen som ska stå för kostnaden. Rektor och lärare har förstahandsansvar för tolkning och tillämpning av läroplanerna. Sedan ska kommunen kontrollera så att de följs (Skolverket, 1997).

Eftersom skolan har blivit en kommunal verksamhet får politikerna på det lokala planet större möjlighet att styra skolan. Även föräldrar och allmänhet har större möjlighet att påverka skolan. Politikerna ska i varje kommun utarbeta en kommunal skolplan. I den ska kommunen redogöra för hur de vill att skolorna ska arbeta och utvecklas. Den ska även innehålla åtgärder kommunen tänker vidta för att se till att de nationella målen uppnås. Kommunen ska sedan kontinuerligt följa upp och utvärdera skolplanen. Kommunen ska däremot inte sätta upp mål för utbildningen. Det har staten redan gjort. Alla föräldrar ska få ett exemplar av den kommunala skolplanen. På så sätt får de en bättre insyn i hur skolan sköts. Dessutom ska varje enskild skola utforma en egen individuell skolplan, en lokal arbetsplan, där de preciserar hur de kommunala målen ska uppfyllas samt hur de nationella målen ska uppfyllas. Kommunen och skolan ska således bestämma hur verksamheten ska organiseras (Ibid).

Samtidigt som skolan har fått friare tyglar har Skolverket formulerat de tydligaste måldokumenterna som hittills funnits. De är läroplan 1994 för det obligatoriska skolväsendet, Lpo:94 och läroplan 1994 för det frivilliga skolväsendet, Lpf:94. I dessa läroplaner anges vad varje enskild elev ska uppnå. Målstyrningen sker ner till varje enskild elev således. Detta för att det ska finnas en nationell likvärdighet och att alla elever ska få samma rättigheter (Ibid).

2 Teoretiska aspekter på lärarrollen

Jag tänkte gå in på vad som kan påverka läraren i utformandet av sin lärarroll och vilka svårigheter läraren kan få med att skapa en lärarroll. Jag har valt att använda mig av Parsons teori om olika förhållanden mellan människor.

Lärarna ska alltså dels följa statens mål och riktlinjer, dels följa de kommunala politikernas vilja. Frågan är hur fritt lärarens arbete egentligen är? Läraren har dessutom ansvar för att den enskilda eleven uppnår de nationella målen (Ibid). Läraren måste upprätthålla den sociala ordningen och samtidigt hjälpa fram elever på ett sätt så både föräldrar, elever, kolleger och skolledning blir nöjda. Denna utsatthet inkräktar på läraryrkets autonomi och makt (Ahrne, Roman, Franzén, 1996).

Lärarens roll bestäms av skolans och samhällssystemets förväntningar. Läraren har en relativt stor handlingsfrihet, men det påverkas av systemet. Systemet märks i form av de krav som ställs i lärarutbildningen samt av regler, planer och förordningar. Även föräldrarnas förväntningar styr (Persson, 1994).

Det är möjligt att läraren även har press på sig från sina kollegor på hur man ska vara. Enligt Ralph Linton (Trost, Levin, 1996) lever människor i grupper. Varje individ är en enhet i sig, men inom gruppen ser man sig som en enhet. Inom gruppen finns där förväntningar dels från gruppen som enhet, dels från varje enskild medlem. Dessa förväntningar har betydelse för den enskilde individen och styr hur han ska uppföra sig i olika situationer.

2.1 Talcott Parsons, Pierre Bourdieu, Jean-Claude Passeron

Parsons talar om olika förhållanden, *relationships*. I ett diffust förhållande är utbytet, *demands and responsibilities*, väldigt brett. Vänner har till exempel ett diffust förhållande. Man kan prata om allt, behandla alla ämnen. I ett funktionellt specifikt förhållande däremot, finns det gränser. I ett förhållande tandläkare – patient förväntas tandläkaren att laga tanden och patienten förväntas hålla tiden. Parsons menar att i moderna samhällen är förhållanden ofta strukturerade, medan de är mer diffusa i traditionella samhällen (Wallace, Wolf, 1999).

Parsons menar vidare att människan styrs mer av vad som krävs eller förväntas av en, än av sin egen motivation. Detta gör att man glider in i en, av samhället, redan färdigkonstruerad yrkesroll. Denna roll kan vara svår att göra avsteg ifrån. Parsons menar att människan ändå har ett val. Han pekar på mönstervariabeln, där man kan välja hur man ska uppträda i sin roll; hur engagerad man ska vara, hur disciplinerad man ska vara och så vidare. Frågan är hur fritt valet är när samhället redan bestämt normerna för hur man ska vara. Det finns ett socialt tryck på en att man ska lyckas i sin yrkesroll samtidigt som man vill undvika obehag. Därför reducerar man den fria viljan. Det är helt enkelt lättare att anpassa sig till den förväntade rollen. Det moderna samhället speglas av att man glider in i en förväntad roll. Om man däremot avviker från rollförväntningarna och försöker bilda sig en egen yrkesroll, går man tillbaka till det traditionella samhällets värden (Ritzer, 1996).

Det är just det som är problemet för lärarna. Det finns inte längre någon färdigkonstruerad roll som lärarna kan glida in i. Undersökningar visar att det finns motsättningar i de förväntningar och uppgifter som lärarna ska utföra (Ahrne, Roman, Franzén, 1996). Det finns en spänning mellan de institutionella kraven som kommer genom politiska beslut och direktkontakten med medborgarna som ofta har andra förväntningar. Det blir upp till var och en att göra sin egen tolkning för hur en lärare ska vara, vilket kanske inte är det lättaste. 1993 tyckte 70% av alla lärarna att deras arbete var psykiskt ansträngande (Ibid).

Lärarrollen har ju gått från gamla tiders katederundervisning till att innehålla så mycket mer. Idag förväntas läraren inte bara undervisa och eleven bara lyssna. Lärarnas insats är personlig snarare än rollbestämd. Nu när de inte har den självklara lärarauktoriteten längre, har lärarna mindre skydd men också mer utrymme. De måste utnyttja sina personliga egenskaper för att nå fram till eleverna (SOU 1997:121).

Bourdieu och Passeron (Berner, Callewaert, Silberbrandt red, 1977) tycker precis tvärtom att läraren faktiskt har en förbestämd roll. De menar att läraren när han sätter sig vid katedern glider in en roll som avskärmar sig från eleverna. De ser utbildningssystemet som maktutövning och eftersom läraren handlar på uppdrag av systemet, utövar läraren en symbolisk form av våld när han undervisar. De hävdar att det finns en socialt bestämd undervisningspraxis som läraren medvetet eller omedvetet följer.

Detta skrevs i och för sig för över 25 år sedan i Frankrike, så detta kan ju kanske spegla dåtidens lärarroll.

2.2 Läraryrket som profession

Läraryrket nämns ofta som en profession. Frågan är om det är en korrekt benämning. En profession är en yrkesgrupp som är väl avgränsad och har monopol på att utföra vissa typer av arbetsuppgifter. Utövarna av en profession ska ha någon form av legitimation, och endast de som har denna legitimation har rätt att arbeta inom professionen. "Lärare" används ganska allmänt, vem som helst kan kalla sig lärare i olika sammanhang, fastän de inte är utbildade lärare. Vikarier som sätts in för att undervisa är oftast heller inte utbildade lärare. Lärare fyller således inte det professionskravet (Colnerud & Granström, 1993). I en profession ingår det även en yrkesmässig autonomi. Visserligen har lärarna en del autonomi när det gäller att bestämma vilka redskap och metoder de ska använda i undervisningen. De är emellertid styrda av läroplaner och nu även skolplaner. De är således endast delvis autonoma.

Staten och kommunen vill förhindra en alltför stor autonomitet hos lärarna, eftersom det skulle försvåra samhällets insyn och påverkan.

Som profession skiljer sig läraren från, till exempel, läkaren och advokaten, eftersom läraren inte håller på sin kunskap. Tvärtom strävar läraren istället efter att eleverna ska nå samma kunskaper. Läraren kan dessutom inte hålla samma sociala distans till sina elever som de till sina patienter respektive klienter. Det måste även finnas en ömsesidighet i ansträngning mellan lärare och elever. Eleverna måste vilja lära sig för att lärarna ska kunna lära ut saker (Colnerud, 1995).

Hade det inte varit bättre för lärarna om det skedde en professionalisering av läraryrket?

Tillhörighet till en profession ger auktoritet. Att tillhöra en profession innebär att man behärskar ett visst språk. Kunskaperna och den språkliga kompetensen ingår i, vad Bourdieu kallar, kulturellt kapital. Detta kulturella kapital ger de professionella yrkesgrupperna makt inom de organisationer de verkar i och även gentemot andra organisationer (Berner, Callewaert, Silberbrandt red, 1977). Möjligen kunde en lärarlegitimation dels strukturera upp hur lärarrollen ska vara, dels ge mer status. Dessutom skulle lärarna kanske få större makt gentemot politikerna. Med mer samarbete lärare emellan, kunde ett gemensamt yrkesspråk utvecklas och därmed stärka det kulturella kapitalet.

I diskussionerna om införandet av en lärarlegitimation och etiska regler är man dock lite tveksam och menar att det skulle bli svårare för läraren att närma sig eleverna och därigenom få en spontan relation (Ahrne, Roman, Franzén, 1996).

3 Val av metod

Jag har använt mig av litteratur som beskriver läraryrket förr och nu. Jag har även gått in på lärarrollen samt läst om decentraliseringen. Jag har valt att utgå från lärarnas syn, och har därför gjort intervjuer av fem lärare. Eftersom jag vill ta reda på om lärarrollen har förändrats och i sådana fall hur den har förändrats, tyckte jag det var ganska naturligt att intervjua lärare för att höra vad de tycker. Jag har även intervjuat ordföranden i Barn och Utbildningsnämnden för att få information ifrån båda sidor. Decentraliseringen betyder ju samarbete eller maktförhållande mellan lärare och politiker. Därför har jag valt att intervjua lärare och politiker om deras roll i detta nya förhållande. Sedan har jag jämfört resultatet av intervjuerna med relevant litteratur.

Det positiva med intervjuer är att man sitter ner i lugn och ro och samtalar, vilket gör att man kanske kommer på nya frågor efterhand. Man lär sig ofta mer om ämnet när man pratar med intervjupersonerna eftersom de kommer med nya fakta och nya vinklingar. Dessutom får man en bra bild av intervjupersonen; hans/hennes personlighet, åsikter och så vidare.

Det mest negativa med intervjuer är kanske först och främst att det tar så mycket tid. Varje intervju kräver så mycket engagemang. Dels tar planeringen tid, sedan själva intervjun. Därefter ska man skriva ner intervjun samt analysera och jämföra. Vad som också känns negativt är att man inte får en samlad bild av var och en. Alla intervjupersoner är olika och betonar eller nämner olika saker. Vad som är viktigt för någon, är kanske mindre viktigt för någon annan. Det är svårt att få en enhetlig bild.

Litteraturen presenterar en bild av lärarna utifrån medan intervjuerna presenterar en bild inifrån. Därför kan man säga att litteraturen och intervjuerna kompletterar varandra snarare än förstärker varandra.

3.1 Val av intervjupersoner

Jag har gjort fem intervjuer med lärare från fyra olika skolor i tre olika kommuner. Två lärare arbetar som mellanstadielärare, två lärare arbetar som gymnasielärare, en har till för knappt ett år sedan arbetat som högstadielärare. Han är numera rektor. Jag inser att lärare inte är en homogen grupp. De tillhör olika fackförbund och skillnaderna att jobba på mellanstadiet och gymnasiet är av flera olika skäl stora. Några är ämneslärare, några är klasslärare. Likväl behandlar jag dem här som en enhet. Jag tror att kårandan är stark och att de flesta lärare har samma grundhållning inom sitt yrke, oavsett vilken inriktning de valt. Samtidigt ville jag inte låsa mig på ett stadium, en skola eller en kommun eftersom förhållandena kanske kunde skiljas åt beroende på kommunala beslut eller skolans inställning. Dessutom berör decentraliseringen alla. Eftersom det är lärarrollen jag vill undersöka, är alla lärare lika bra representanter för läraryrket och kan alla ge sin syn på sin lärarroll. Alltså har jag intervjuat lärare från skilda stadier.

Jag ville intervjua lärare som jobbat en tid innan decentraliseringen genomfördes den 1 januari 1991, eftersom de har erfarenhet av den statliga, centraliserade styrningen. På så sätt kan de jämföra de olika styrningssätten och se om det föreligger några skillnader. De kan även se om deras lärarroll har påverkats av den nya decentraliserade styrningen. Därför valde jag att intervjua fyra lärare, två kvinnor och två män, i åldrarna 52-64. Jag valde även att intervjua en man som bara arbetat sedan 1992. Anledningen till detta är att decentraliseringen tog lite tid att genomföra och att det inte märktes några förändringar på några år. Alltså har även han upplevt tiden innan, om än en väldigt kort stund. Visserligen är jag medveten om att hans erfarenhet inte kan mäta sig med de andras och att han är lite av en outsider i gänget, men eftersom han numera arbetar som rektor, kan han kanske se saker ur en annan synvinkel. Han har dessutom tidigare varit aktiv fritidspolitiker, visserligen inom ett annat område, och har kanske därför även en annan syn på lärare - politiker situationen.

Den ene av de andra manliga lärarna är fackligt aktiv. Det inverkar inte särskilt mycket på resultatet av hans intervju, men jag ser det helt klart som en bonus, eftersom han är lite mer insatt i vad som står i läroplan, avtal, statliga och kommunala mål och så vidare.

Det primära intresseområdet är ändå lärarrollen, och jag har intervjuat alla personerna som egenskap av lärare. Att den ene är rektor och den andre är fackligt aktiv bryter inte mot den ursprungliga formen, anser jag.

3.2 Om intervjuguiden

Till intervjuerna hade jag utformat två intervjuguider; en till intervjuerna av lärarna och en till intervjun av politikern. Min tanke med intervjuerna var att de mer skulle gestalta sig som samtal istället för en formell utfrågning. Jag skulle tala fritt och endast använda intervjuguiderna som utgångspunkter som jag kunde falla tillbaka till för att hämta teman och idéer. Anledningen till att jag konstruerat färdiga frågor i intervjuguiden beror på trygghetskänsla. Jag tänkte att det kunde vara skönt att kunna hämta en färdig mening, så att jag slapp att sitta och fundera över olika formuleringar. Tyvärr blev jag ganska bunden av intervjuguiden. Jag hade svårt att improvisera och komma på nya frågor. Vid intervjun av den nuvarande rektorn, fick jag improvisera friskt, då han kunde svara på lite annorlunda frågor som jag inte tagit med i intervjuguiden. Även vid intervjun av den fackligt aktive läraren kunde jag ställa frågor jag inte ställt till de andra lärarna.

Jag upptäckte att intervjuguiden till intervjuerna av lärarna kändes ganska tjugig. Det var flera snarlika frågor. Jag funderade att ta bort några, men då jag märkte att jag faktiskt fick olika svar på frågorna, fortsatte jag att ställa dem. Det verkade som om lärarna tänkte till och kom på nya saker och fler synvinklar. Upprepningarna lönade sig således.

I intervjuguiden finns det en hel del följdfrågor som börjar med varför. Jag använde mig dock inte av dem utan föreställde mig istället skäl och förklaringar till varför. Jag ville inte ge intrycket av att hålla i ett förhör (Kvale, 1997).

3.3 Användandet av koder

Eftersom intervjupersonerna givetvis ska vara anonyma, ville jag ändå använda mig av koder som gav en klar bild av intervjupersonen. Jag har därför döpt de olika lärarna efter kön och ålder. På så sätt behöver man inte hela tiden gå tillbaka för att se om, till exempel, intervjuperson A var en man eller kvinna, ung eller gammal. Genom att beskriva en 64 år gammal kvinnlig intervjuperson som K64 får man en ganska klar bild av personen, tycker jag. Kommunerna har jag bara beskrivit som A, B och C eftersom de inte kräver något personlighetsgivande drag.

Ordföranden i Barn och Utbildningsnämnden har jag helt enkelt bara beskrivit som ordföranden.

3.4 Intervjusituationerna

Jag var sedan tidigare bekant med fyra av de fem lärarna jag intervjuat, vilket jag tänkte kunde vara positivt, eftersom man kanske kunde komma närmare personerna och deras åsikter då. Det blev emellertid ingen större skillnad på intimiteten mellan oss och mellan mig och den okände. En intervju försätter ju både intervjuare och intervjupersonen i en onaturlig situation och det ledde därför till en ganska formell stämning med alla. Eftersom jag använde bandspelare vid alla intervjuer, bidrog det säkert till att de kände att det inte var ett vanligt samtal.

Jag inledde med att förklara syftet med intervjun. De flesta hade ganska bestämda åsikter om ämnet och tyckte det var bra att jag skulle skriva om detta. Förhoppningsvis lät jag mig inte påverkas av deras åsikter, utan kunde förhålla mig någorlunda neutral till ämnet. Det är i och för sig lätt att "go native" och identifiera sig med de olika intervjupersonerna. Dels kände jag intervjupersonerna, dels har jag sympati för dem. Sympati med intervjupersoner kan kanske dessutom få dem att öppna sig mer och tala mer fritt. Dock finns det en risk att man förlorar sin kritiskt, objektiva inställning och kanske missar att ställa givna frågor (Kvale, 1997). Jag var medveten om detta och gjorde mitt bästa för att hålla mig neutral.

Jag försäkrade alla om att de skulle få vara anonyma, vilket de uppskattade. Sedan frågade jag om det gick bra om jag använde bandspelare vid intervjun. De flesta tyckte det kändes lite olustigt och nervöst, men accepterade likväl.

Helst ville jag göra intervjuerna i intervjupersonernas hem, eftersom de känner sig trygga där och för att min "maktställning" som intervjuare på så sätt jämnas ut lite. Dessutom blir det kanske lite mer avslappnad stämning. Det var tyvärr inte möjligt i alla fallen.

Min första intervju gjordes med K64. Den gjordes hemma i hennes kök. Den gick ganska fort, bara tjugo minuter, ungefär. Jag var ännu inte särskilt varm i kläderna och jag hade samma dag suttit med intervjuguiden, så jag var nog tyvärr ganska dåligt förberedd.

Nästa intervju gjordes med M64 i hans trädgård. Det var tyvärr mindre lyckat, eftersom det var fullt med störande moment runt omkring; hundskall, barnskrik, gräsklippare och så vidare. Dessutom blev inspelningen så dålig att det var svårt att höra vad han sade. Den intervjun tog cirka trettio minuter.

Sedan intervjuade jag K61. Även henne intervjuade jag ute, men under lugnare förhållanden. Där blev inspelningen lyckad. Intervjun tog cirka fyrtio minuter.

Intervjun med M36 skedde i mitt hem. Den varade i en timme. Där blev det många extra frågor eftersom han numera är rektor.

Eftersom jag aldrig träffat M52 tidigare, tog jag kontakt med honom via K64. Det var således genom henne vi bestämde tid och lokal. Intervjun skedde på M52's kontor på fackförbundet. Eftersom intervjun gjordes på hans arbetstid, kändes det lite stressigt - som om jag störde honom. Miljön kan ha inverkat på honom också. Han svarade ofta på frågorna ur facklig synvinkel. Medan jag ville att han skulle tala om sin lärarroll, talade han ofta ur allmänt lärarperspektiv. Jag tycker ändå att jag fick ett bra grepp om honom och vad han ansåg. Han kunde ju också reda ut en del begrepp om skolverksamheten som de andra lärarna kanske inte var så insatta i. Intervjun tog cirka en timme och en kvart.

Ordföranden, som jag också sedan innan var bekant med, intervjuade jag i hans hem. Han var ganska avslappnad, vilket kan vara bra om man ska intervjua en politiker. Jag slapp således en massa fackspråk. Den intervjun tog tjugo minuter, ungefär.

4 Intervjuerna

Förklaring 1: I litteraturen och i fackspråk skrivs det om decentraliseringen. Jag använder mig därför av det ordet genomgående i uppsatsen. I vardagligt tal och i alla intervjuerna talar man om kommunaliseringen. Därför använder jag det ordet när jag ska referera intervjuerna. Decentralisering och kommunalisering betyder samma sak.

Förklaring 2: I intervjuerna nämns några snarlika begrepp.

Skriftlig information erhålls vid utvecklingssamtal. Det är helt enkelt en nedteckning av vad som sägs på utvecklingssamtalet. Föräldrarna får allmän information om eleven; hur det går i skolan i de olika ämnena och så vidare.

Skriftligt omdöme ska ges om elever som blivit underkända i ett visst ämne, så att de ska veta ungefär var de står.

4.1 Intervju med K64

Intervjupersonen är kvinna och 64 år. K64 är verksam i kommun A. Hon har jobbat ”hela livet” som lärare. K64 är lågstadielärare i grunden, men har jobbat de senaste tretton åren som mellanstadielärare. Hon tycker det är en enorm skillnad på att vara lärare nu och när hon började jobba 1960. Förr hade yrket högre status. Då var läraren samhällets stöttepelare som man såg upp till. Barnen var mer välartade. Det var inte tal om att lägga bort titlarna och det hände till och med att mammor till eleverna neg för henne. På det sättet var det lättare förr, men K64 tycker ändå det är roligare nu. Nu är det bättre kontakt mellan lärare och elev. Eleverna är dessutom mer engagerade nu.

K64 tycker att lärarens viktigaste uppgift är att få barnen att känna att de växer. När barnen förstår sammanhanget i det de lär sig och känner att det är meningsfullt och roligt.

K64 ser sitt arbete som ett kall. Hon missar aldrig en arbetsdag och även när hon är ledig har hon alltid skolan i bakhuvudet. Även om hon tycker det kan vara psykiskt påfrestande ibland med mycket fostran av eleverna har hon aldrig funderat på att byta yrke. Däremot kan hon och andra lärare känna sig hjälplösa inför våldet i skolorna. Lärarna blir kallade allt möjligt och får utstå hot och trakasserier. Om en lärare, som kanske till slut inte orkar längre, reagerar handfast, slås det upp stort i media. Lärare är en utsatt grupp, menar K64.

Om decentraliseringen

K64 tycker det har blivit sämre sedan kommunen tog över skolan från staten. Hon nämner att hon, som kommunanställd, inte längre får gratis sjukvård och gratis medicin. Sedan är hon inte särskilt förtjust i att politikerna berättar för lärarna hur de ska jobba. ”De behöver inte tassa på våra marker.” Hon tycker dessutom att det har blivit mer jobb. Lärarna har fått ta över det administrativa arbetet att planera och beställa skolböcker och material. Politikerna tvingar dessutom lärarna att varje termin ge skriftlig information om varje elev, vilket K64 tycker är väldigt tidsödande och jobbigt. Lärarna har även fått några dagars sommartjänstgöring.

Innan var rektorn chef och bestämde, nu ska lärarna samlas i arbetslag och sammanträda om det mesta.

Det kommer mycket brev från politikerna, men enligt K64 är det ingen som tar åt sig. Hon tycker hon har stor handlingsfrihet. Hade hon tagit åt sig däremot, hade hon tyckt det var mer styrt. Även om K64 har läst den kommunala skolplanen är språket så torftigt att inget fastnar. Hon jobbar på som vanligt i sitt klassrum med sina elever. Hon tycker inte att det går att komma med för mycket detaljer. K64 tycker det är positivt att föräldrar får mer insyn och mer att säga till om, även om det kan gå för långt ibland när de hotar med strejk när till exempel rektorn vill slå ihop klasser. Hon har även märkt ett ökat engagemang hos föräldrarna. Varje månad träffas lärare, föräldrar och politiker för att diskutera.

Sammanhållningen mellan lärarna är enligt K64 väldigt bra. I och med arbetslagen lär lärarna känna varandra bättre, istället för innan när alla satt på sina rum.

Om lärarrollen

K64 tror inte att det går att reglera hur lärarrollen ska vara. Hon menar att man måste anpassa sig efter eleverna. Det går inte att vara en robot. Samspelet med eleverna är det viktigaste, det går inte att styra med en massa regler. Även om läraryrket numera innebär en hel del lagarbete med kollegor, är det ändå arbetet i klassrummet ihop med eleverna som betyder mest för K64. Eftersom läraryrket har så låg status, tror K64 att en legitimation för lärare kanske skulle höja statusen. Dessutom krävs det högre löner om man ska kunna locka unga till att bli lärare, menar K64. Lärarlönen är nämligen för låg.

4.2 Intervju med M64

Intervjupersonen är man och 64 år. M64 är verksam i kommun B. Han är gymnasielärare och har jobbat till och från som lärare. Han har varierat sitt yrkesliv genom att jobba som bland annat rektor och konsult. M64 har emellertid återvänt till läraryrket och har jobbat som lärare på heltid de senaste 15 åren.

M64 tycker att det är skillnad på läraryrket nu och förr. Nu är det en mer öppen relation mellan lärare och elev. Förr agerade läraren mer som en ämbetsman. Lärarens viktigaste uppgift är enligt M64 att lära ut. Han tycker även att eleverna lär sig mer nu. Förr lärde sig eleverna mycket på kort tid, nu kan de arbeta länge med vissa projekt och på så sätt förstår de sammanhanget på ett annat sätt. Detta arbetssätt kräver att läraren är påläst och har grundliga kunskaper och kan handleda på ett bra sätt. M64 tror det kan vara pressande för lärare som kanske inte är så insatta i ämnet. Att inte ha full kontroll måste vara påfrestande. M64 tycker inte att läraryrket känns som ett kall, dock tycker han att det är ett trevligt arbete.

Decentraliseringen

M64 tycker inte det är någon större skillnad på statlig och kommunal styrning. Det har dock blivit sämre avtal där lärare jämförts med vanliga tjänstemän med krav att vara på jobbet mellan 8-17. Dessutom har kunskapskravet på lärare försvunnit sedan kommunen tog över, enligt M64. Nu kan vilken lärare som helst sättas in och undervisa i ett ämne han/hon inte har riktig kunskap i. Detta, tror M64, kan leda till att eleverna inte lär sig saker ordentligt eftersom läraren inte har tillräcklig kompetens.

M64 har inte läst den kommunala skolplanen och han känner inte av någon press från politiker på hur han ska vara som lärare. Kommun B håller emellertid på att omorganisera alla gymnasieskolorna, vilket påverkar de flesta lärare och skapar oro och otrygghet. M64 tycker att han har stor handlingsfrihet i sitt arbete. Äldre elever är lättare och mer flexibla när det gäller schemaändringar.

M64 tycker det är naturligt att föräldrar ska vara med och påverka skolan, även om han inte märkt något ökat engagemang från föräldrarna till hans elever. Han har ingen direkt uppfattning om politikernas påverkan eftersom han inte märker någon. En gång om året ungefär kommer det politiker till skolan, det är allt.

Sammanhållningen mellan lärarna upplever M64 som stor.

Om lärarrollen

M64 tycker inte man ska reglera hur lärarrollen ska vara, utan trivs med den stora handlingsfriheten han har. Eftersom M64 har så pass stora elever, tycker han de är lätta att ha att göra med. I förhållande till friheten och satsad arbetstid, anser M64 att lönen faktiskt är rimlig även om den ligger långt under andra akademikers löner. Han är negativ till att arbeta i arbetslag med kollegor, utan tycker att undervisningen av elever är viktigast.

M64 tror att en lärarlegitimation skulle kunna innebära höjda kompetenskrav på lärare och därför också stärka lärarens status.

4.3 Intervju med K61

Intervjupersonen är kvinna och 61 år. Hon är verksam i kommun A. K61 har jobbat som lärare i 23 år. Förr var hon högstadielärare, men de senaste åren har hon jobbat som gymnasielärare. Hon tycker att det är stor skillnad på läraryrket nu och förr. K61 tycker att det är mer uppgifter nu och mer bunden tid. Det var mer fritt innan. K61 anser att det viktigaste med läraryrket är att få eleverna att lära sig och hon menar att utan kontakten med eleverna och det samspelet som finns mellan lärare och elev, återstår det inte mycket av läraryrket. På så sätt tycker hon att läraryrket känns som ett kall eftersom hennes arbetsinsats och engagemang får sin belöning i eleverna och inte i en bra lön. Gymnasieeleverna är lättare att ha att göra med. Att vara lärare på högstadiet kunde vara jobbigare, tycker K61. Även om K61 trivs med sitt arbete, skulle hon aldrig valt att bli lärare igen. Hon menar att lönen och statusen är för dålig i förhållandet till arbetsinsatsen.

Decentraliseringen

K61 tycker det har blivit skillnad sedan kommunen tog över. Dels finns det inga tydliga måldokument för att det ska bli en likvärdig skola överallt, dels har det blivit lägre nivå på kunskapen. K61 anser dessutom att kommunaliseringen gick till på ett oschysst sätt. Eftersom lärarna inte ville gå med på den, lockades låg- och mellanstadielärarna med högre lön och mindre arbetskrav, vilket gjorde att deras fackförbund röstade för en kommunalisering. Detta medförde mer arbetsuppgifter för alla lärarna. K61 är således inte positiv till att kommunen tog över. K61 märker ingen press från politiker hur hon ska vara som lärare, utan menar att det vet hon bättre själv.

K61 tycker att man hade större handlingsfrihet som lärare förr. Nu är det många som har reglerad arbetstid där man "låses" in på skolan vare sig man har arbete att göra eller ej.

K61 har inte läst den kommunala skolplanen. Hon tycker att styrdokumentet från kommunen är väldigt dåliga. Antingen säger de ingenting eller hänger de upp sig på småsaker. K61 arbetar istället efter den nationella läroplanen och de nationella kursplanerna. Den enda egentliga påverkan från politiker K61 känner av är deras tilldelning av pengar.

K61 är positiv till föräldrarnas påverkan. Hon ser det som något självklart och skulle önska att de var ännu mer aktiva. Hon märker dock inget ökat engagemang från föräldrarna till hennes elever, utan tror det är vanligare på grundskolan.

Sammanhållningen mellan lärarna är ganska stark med vissa undantag, menar K61.

Om lärarrollen

K61 anser inte att det går att reglera hur lärarrollen ska vara eftersom läraren satsar så mycket av sin personlighet i sitt arbete. Alla lärare är olika. Däremot menar K61 att man måste sätta gränser och lotsa elever med problem vidare till kurator, psykolog och så vidare istället för att själv ta på sig de rollerna. Man ska vara en engagerad medmänniska, men man får inte ta med sig elevernas problem hem, tycker hon. K61 tycker att läraryrket känns dels som ett lagarbete eftersom hon samarbetar med kollegor och elever, dels som ett ensamarbete eftersom ansvaret bara är hennes och ingen annans i klassrummet.

K61 tycker det hade varit positivt med en lärarlegitimation eftersom kraven på lärare kanske hade höjts. Som det är nu kan vem som helst från gatan hoppa in och jobba som vikarie.

4.4 Intervju med M36

Intervjupersonen är man och 36 år. Han har jobbat som lärare på högstadiet i sex år och biträdande rektor i tre år. Sedan bytte han kommun och har det senaste året jobbat som rektor på en f-9 skola. M36 ser rektorsjobbet som en erfarenhet och har planer att så småningom återvända till att vara lärare. Han är verksam i kommun C. M36 tycker att det är en stor skillnad på läraryrket nu och innan läroplanen 1994. Läraryrket har blivit mer professionellt nu. Det är större krav på dokumentation. Arbetstiden reglerades också, vilket betyder att lärarna är mer i skolan. Det tycker M36 är positivt. Han anser att lärarna ska vara på skolan så länge eleverna är där. Eftersom det händer så mycket på skolorna nu för tiden, är det viktigt att lärarna är tillgängliga hela dagen.

En lärares viktigaste uppgift är enligt M36 att skapa en bra relation till eleverna. Utan en bra relation kan de inte lära sig något. Därför menar M36 att fostran är viktigare än bildning. På ett sätt tycker M36 att läraryrket är som ett kall, även om han tycker att ordet i fråga känns för starkt. Han menar att man måste vara engagerad och att ha stor social kompetens, men att man ändå måste akta sig så man inte dras med alla problem och bränner ut sig. Läraryrket kan vara oerhört stressande. Man får tåla mycket. M36 har aldrig på allvar funderat på att byta yrke, även om det känts motigt ibland. Den positiva responsen från eleverna har alltid vägt tyngre.

Jobbet som rektor är också tufft eftersom det innebär mycket ansvar. Eftersom M36 inte undervisar längre, saknar han också den positiva feedbacken från eleverna. Nu får han bara ta hand om problemen istället.

Om decentraliseringen

Den största skillnaden med decentraliseringen är enligt M36 att det nu finns två huvudmän. Staten styr via skollagen, grundskoleförordningen, kursplaner och läroplaner. Kommunen styr via tilldelning av pengar samt olika direktiv. Rektor och lärare har en stor frihet vid verkställandet av politiska beslut. M36 är ganska positiv till politikerna, men tycker de kunde engagera sig och sätta sig in i verksamheten ännu mer. Han menar vidare att Barn och Utbildningsnämnden egentligen inte borde bestå av lärare, eftersom det då istället blir en slags tjänstemannastyrning. Vad är då vitsen med politiker? Frågar sig M36. Han vet av egen erfarenhet att fritidspolitiker ofta är väldigt insatta inom det område han/hon verkar. Som rektor tycker han det är viktigt att ha en bra relation till politikerna och att följa deras direktiv. Samtidigt prioriterar han alltid de statliga påbuden. Lärarna på hans skola har läst den kommunala skolplanen och M36 och de jobbar tillsammans för att följa den. En gång om året skickar de in en verksamhetsbedömning till politikerna.

M36 tycker att föräldrarnas påverkan är oerhört viktig. Han önskar dock att föräldrarnas engagemang kunde fortsätta högre upp i stadierna. I årskurs 6-9 märks föräldrarna bara när det är problem. M36 vill att skolan ska fungera som stöd för föräldrarna. Förut hade de möten med föräldrar och politiker, men föräldrarnas uppslutning var så dålig att de slutade med dem. Nu försöker skolan satsa på föredrag istället. Till exempel skulle de kunna ordna temakvällar och föräldrautbildning där de stärks i sin föräldraroll. På så sätt skulle de hjälpa varandra.

M36 tror att sammanhållningen mellan lärarna är stark. Även om han som rektor kan känna att han inte alltid är överens med lärarna, tycker han ändå att de tillsammans ingår i en enhet. Rektorn är ju ansvarig för att politikernas beslut efterlevs, men han tror inte lärarna tycker han går politikernas ärenden. Det är heller inte något han hänger upp sig på. Han ser istället politikerna som en slags chef och det är inte konstigare att "ta order" från dem än från någon annan chef. Samtidigt tillhör det alla chefsposter att förmedla impopulära beslut, menar M36. Rektorsposten är inget undantag.

Om lärarrollen

M36 tycker att det redan finns ganska klara regler för hur en lärare ska uppföra sig. Man *vet* hur man ska vara. Det finns en grundförståelse, enligt M36. I läroplanen 1994 framfördes tydligare mål. Man ska nu klara av vissa mål i varje klass. Rektorn fick klarare regler för vad han skulle vara ansvarig för och vad som skulle gälla för lärarna. Dessutom betonades lärarnas ansvar mer. Skolans uppgift är att fostra medborgare med demokratiska principer. M36 tror det är jobbigare att vara lärare nu eftersom det finns fler barn med problem. Många barn med diverse diagnoser, vilket ju kräver mer av läraren. Det höjda kravet på dokumentation kräver också att läraren måste engagera sig och visa större personligt intresse i varje elev. Läraren måste även motivera varför han gör så eller så. Det är en stor skillnad från förr när läraren mer var egen företagare, menar M36.

M36 tror inte att en lärarlegitimation skulle höja lärarens status, utan menar att man istället borde satsa på en bättre lärarutbildning. Lärarutbildningen nu är enligt honom bristfällig.

M36 ser läraryrket som ett lagarbete. Han tycker det är viktigt att samarbeta med kollegor. Med dem kan han diskutera utformning av kurser, olika problem och så vidare.

M36 tycker att lärarlönen är rimlig. Han jämför med andra löner i kommunens verksamhet och påstår att lärarna faktiskt är de högst betalade tjänstemännen i kommunen.

4.5 Intervju med M52

Intervjupersonen är man och 52 år. Han är verksam i kommun A. M52 har jobbat som mellanstadielärare i 24 år. Han är fackligt engagerad. M52 tycker det är skillnad på läraryrket förr och nu. Eleverna är mer splittrade nu. Många har problem hemma och saknar normala normer. Det krävs således mer fostran nu. Dessutom hade läraryrket högre status förr.

M52 tycker att lärarens viktigaste uppgift är att barnen har lärt sig så mycket som möjligt när de lämnar skolan. Fostran och det sociala är också viktigt, anser han. M52 menar att det primärt är föräldrarnas ansvar att fostra barnen, men att det även krävs av läraren för att det ska gå att undervisa. Han vill inte beteckna sitt yrke som ett kall, men säger att alla som jobbar med människor vill ju göra ett så bra jobb som möjligt, vilket kan vara pressande. Eleverna kan vara jobbiga samtidigt som det kommer olika krav från föräldrar och arbetsgivare. Därför kan det vara svårt att veta hur man ska vara som lärare. Ändå har M52 aldrig funderat på att byta yrke.

Om decentraliseringen

M52 tycker det är skillnad på statlig och kommunal styrning. Dessutom anser han att kommunaliseringen genomdrevs på ett fult sätt. Fackordföranden åkte upp till Stockholm och blev itudad en massa argument som hon föll för. Alltså genomfördes kommunaliseringen trots att många lärare var negativa till den. Dels förlorade lärarna sina förmåner, fri sjukvård och fria mediciner, dels innebar det mer jobb. Bland annat måste lärarna lämna skriftlig information om alla elever. Allt som tidigare sköttes centralt, ska nu lärarna sköta i arbetslag. M52 är negativ till att politikerna kommer med direktiv som tafsar på pedagogiska frågor. Sådant har de nämligen inte med att göra. M52 känner press på hur han ska vara som lärare från politiker, men även från pressen, läroplanen och rektorn. Alla har åsikter om vad som är rätt sätt. Det kommer alltid fram nya infallsvinklar av hur läraryrket ska utövas. Ändå känner man själv hur man ska vara, menar han.

På pappret är läraryrket mer fritt idag. I verkligheten är det tvärtom. Förr kom det väldigt många detaljerade centrala regler som man skulle följa. Det gjorde man förstås inte. På så sätt var det ganska fritt förr ändå. Nu när de slopades, har det istället tillkommit massa annat jobb. Den reglerade arbetstiden har också minskat lärarnas frihet.

M52 har, eftersom han är fackligt aktiv, läst den kommunala skolplanen väldigt noga. Han försöker visserligen ta hänsyn till den, men det är inget han följer slaviskt. Han tycker att den är dålig, eftersom det står en massa målsättningar i den som det inte finns medel till att genomföra. En skolplans mål måste ju gå att genomföra.

Politiker, föräldrarepresentanter och lärarrepresentanter träffas i olika förtroenderåd. M52 har brevlades en del kontakt med politiker i form av facklig representant. Han och representanter från andra fackförbund har bland annat lämnat in en skrivelse där de sågat den kommunala skolplanen. Dock träffar de bara politikerna vid budgetförhandlingarna.

M52 är inte särskilt positiv till politikernas påverkan av skolan. Besluten från Stockholm tar år att arbeta fram och är genomtänkta. Lokalt kan politikerna snabbt klubba igenom olika beslut som lärarna då ska följa, tills de klubbar igenom nya beslut.

M52 tycker inte att föräldrarna har blivit mer engagerade. Ingen har kommenterat skolplanen. Dock märker han att välutbildade föräldrar ofta har synpunkter på skolan men att de sedan inte har tid att engagera sig i sina barn. Han anser att föräldrarna måste hjälpa sina barn att organisera sitt skolarbete där hemma. De ska dock inte bestämma över undervisningen, anser M52.

Sammanhållningen mellan lärarna är god. De engagerar sig bland annat i media för att sätta press på politiker. Det har varit mycket problem på skolan angående brist på lokaler, dålig städning och så vidare.

Om lärarrollen

M52 säger att det faktiskt finns regler för hur en lärare ska vara. Genom en samverkan mellan fackförbunden har man utformat olika etiska regler. Dessa skulle fungera som ett led i att höja lärarens status. M52 vet inte om en lärarlegitimation skulle höja statusen.

M52 tycker att läraryrket både känns som ett ensamarbete och ett lagarbete. Han trivs med att samarbeta med andra lärare, men menar att personkemin är viktig. Dessutom måste lärarna jobba tillsammans i arbetslag. Ändå är man ensam i klassrummet.

M52 tycker inte att lärarlönen är rimlig. Jämfört med andra akademiker är den för låg. Även om lärarna fått ett nytt femårigt löneavtal, åter inflationen upp det mesta av den årliga löneökningen.

4.6 Intervju med ordföranden i Barn och Utbildningsnämnden

Barn och Utbildningsnämnden består av elva ledamöter med ungefär hälften kvinnor och hälften män. Sedan 1998 råder borgerlig styrning i kommun A. De borgerliga har därför majoritet och dit räknas också ordföranden. Ungefär hälften av ledamöterna är lärare. Även ordföranden är lärare.

Ordföranden tycker att lärare ska vara kunniga, engagerade och lyhörda för vad politikerna vill att de ska göra. Betygen i kommunen har sjunkit drastiskt de senaste åren och politikerna jobbar stenhårt för att de ska höjas igen. Kravet på att lärarna ska lämna ett skriftligt omdöme om varje elev varje termin är ett led i detta. De anser att föräldrarna på så sätt får en klarare bild av hur det går i skolan och hur man kan åtgärda eventuella problem. Föräldrarnas påverkan och insyn ser de som positiv och nödvändig. Skolan har hög prioritet i kommunen och politikerna har ökat resurserna till skolan i ett försök att höja kvaliteten.

Politikerna har mycket kontakt med lärarna. Ordföranden har nyligen varit ute på alla skolorna i kommunen och träffat lärare, skolledning och fackrepresentanter. Innan politikerna utformade skolplanen talade de med de olika rektorerna. Alla skolor ska lämna in en kvalitetsredovisning varje år som en slags uppföljning av skolplanen.

Ordföranden ser ingen större skillnad på skolplanen under borgerlig och socialdemokratisk styrning förutom att kunskapskraven på lärarna är mer uttalade nu. Han är inte särskild nöjd med skolplanen som gäller nu, men en ny skolplan är på gång. Den ska släppas inom en mycket snar framtid.

Ordföranden har ingen önskan om att reglera lärarrollen på något sätt. För politikerna är resultaten viktigast, hur lärarna sedan går tillväga för att uppnå dem och hur de jobbar är av mindre intresse.

Ordföranden tror det hade varit positivt med en slags lärarlegitimation för att höja läraryrkets status, men att även lönen är viktig för statusen. Med högre lön följer högre status, tror han. För övrigt anser ordföranden att lärarutbildningen blivit så dålig att man borde ta in universitetsutbildade, låta dem plugga pedagogik och sedan sätta in dem som lärare istället.

5 Sammanfattning och analys av intervjuerna

Alla lärarna är överens om att det är en stor skillnad på läraryrket nu. Bland annat var statusen högre förr. Lärarna har förlorat mycket status sedan 50-talet. Professioner förlorar ofta i status ju fler kvinnor som ingår i professionen. I början av 90-talet hade andelen kvinnliga lärare ökat med 20 % sedan 60-talet (Ahrne, Roman, Franzén, 1996). Lärarna upplever dessutom som om arbetet var friare förr. M36 använder läroplanen 1994 som en slags milstolpe som förändrade mycket för lärarna. Med den kom större krav på dokumentation. Förr fungerade läraren mer som en egen företagare, nu måste man motivera varför man gör si eller så. Dessutom jämfördes lärarna med andra tjänstemän och därför infördes reglerad arbetstid för lärarna. De ska numera jobba mellan 8-17.

M64 och K61 betonar utläringen som lärarens viktigaste egenskap, medan de andra betonar fostran av eleverna. Det kan bero på att M64 och K61 båda är gymnasielärare och inte behöver fostra eleverna på samma sätt. De tycker inte heller att arbetet som lärare är särskilt psykiskt påfrestande eftersom eleverna är så lätta att ha att göra med. De som har yngre elever tycker däremot att det kan vara psykiskt påfrestande och att eleverna kan vara jobbiga. 1993 tyckte 70 % av alla lärarna att deras arbete var psykiskt påfrestande (Ibid). Enligt förarbetet till Skollagen ska skolan fostra barn och ungdomar till goda samhällsmedborgare och att själva utbildningen bara är en del av detta (SOU, 1997:121).

Det finns skillnad mellan kvinnors och mäns stressreaktioner. Forskning visar att män reagerar mer och snabbare vid krav på prestation. Inom traditionellt kvinnliga ansvarsområden där barn står i centrum, reagerar däremot kvinnor mer och snabbare (Eriksson, Furåker red, 1991). Kvinnliga lärare ser också sitt arbete som ett kall i högre utsträckning än män. Trots att 40 % av lärarna 1992 funderat över att byta yrke (Ahrne, Roman, Franzén, 1996) var det ingen av intervjupersonerna som på allvar velat det.

Lärarrollen och decentraliseringen

De flesta lärarna är negativa till decentraliseringen. Dels har de blivit av med olika förmåner, såsom gratis sjukvård och mediciner. Dels har det blivit mer jobb. Lärarna måste jobba i arbetslag där de tillsammans bestämmer sådant som innan sköttes centralt. Där ingår även att hand om det administrativa, som att beställa böcker och dylikt. Dessutom kräver politikerna lokal måltolkning, lokalt kursplanearbete och lokal utvärdering av dem (Beckman, Madsén red, 1994). De ska även göra skriftligt utlåtande om varje elev. Både M64 och K61 reagerar på att kunskapskravet på lärarna har blivit lägre sedan kommunen tog över. Nu kan vem som helst sättas in som lärare i ett ämne han kanske inte har kunskap i. Enligt Skolverket är krav på tillräcklig kompetens en självklarhet, men att det är upp till varje kommun att avgöra när kompetensen är tillräcklig (Skolverket, 1997).

K61 och M52 förklarar en del av lärarnas missnöje med decentraliseringen med att den gick till på ett fult sätt. Fackordföranden föll för allehanda lockelser och gav sitt samtycke, fastän medlemmarna inte var fullt så entusiastiska.

Enligt ordföranden i Barn och Utbildningsnämnden bryr sig politikerna bara om resultat. Hur lärarna går tillväga för att nå vissa resultat är upp till dem. Lärarna däremot, tycker att politikerna tassar på deras marker. Pressen från politikerna finns där, men lärarna väljer att ignorera dem. Politikerna överskrider sin befogenhet när de dessutom kommer med direktiv gällande pedagogiska frågor. Enligt Skolkommittén ska de professionella, det vill säga lärarna, ha mest att säga till om (SOU, 1997:121). Därför har lärarna lite svårt att ta att politikerna ska diktera villkoren. Lärarna tycker dock att de fortfarande har en hel del handlingsfrihet, även om den reglerade arbetstiden har minskat den något.

Teorin om gatubyråkratin tillämpad på lärare

Skolan är en verksamhet som bygger på möten mellan människor. Hit räknas även arbetsförmedling, socialtjänst, skattemyndigheter, polis och sjukvård. Michael Lipsky (Beckman, Madsén red, 1994) har utvecklat en teori som behandlar reformer av denna typ av verksamhet. Den kallas teorin om gatubyråkratin. Den första gemensamma egenskapen är att "kunden" inte är där frivilligt. Eleverna måste komma på grund av skolplikt. Den andra egenskapen är att verksamheten präglas av målkonflikter och oklara mål. Läraren ska både fostra och undervisa, stötta och kontrollera eleverna. Den tredje egenskapen är att aktörerna i verksamheten har en relativt stor handlingsfrihet. Skolan kräver stor handlingsfrihet eftersom undervisningssituationerna är så varierande och oförutsägbara. Lärarna har också en lång tradition av att arbeta självständigt (Ibid).

En organisation med självständiga anställda kan vara svår att styra. Med de nya kraven på dokumentation och uppföljning får man en bättre inblick i vad lärarna gör. Det leder till en slags "avprivatisering" av lärarnas arbeten, vilket de starkt ogillar. Skolkommittén anser emellertid att undervisning inte är en enskild lärares angelägenhet, utan samhällets och att alla har rätt att få insyn i lärarens arbete (SOU, 1997:121).

Ändå känner lärarna att deras arbete är ett ensamarbete. Trots att det blivit mer samarbete med kollegorna, är ändå kontakten med eleverna viktigast. Dessutom har de ensamt ansvar för eleverna. M36 ser dock läraryrket som ett lagarbete och menar att samarbetet med kollegor är viktigt och att man med dem kan diskutera utformning av kurser och olika problem. Han är relativt ung och har inte den traditionen att jobba själv på samma sätt som de andra intervjupersonerna har. Därför kan han kanske representera framtidens syn på läraryrket.

K61 menar att den största påverkan hon känner av från politikerna är deras tilldelning av pengar. I en undersökning gjord av Lärarnas Riksförbund, anser 60 % av alla lärare att de inte får tillräckligt med resurser för att kunna göra ett bra arbete (Helsingborgs Dagblad, 14/5 2002). Gemensamt för gatubyråkraterna är att de alltid känner att resurserna är otillräckliga (Beckman, Madsén red, 1994). Resursfrågorna spelar en stor roll vid kontakterna mellan rektor och politiker. Lärarna är nästan alltid missnöjda med de tilldelade resurserna och känner att politikerna inte förstår dem. Detta hör ihop med en ständig överbelastning i arbetet. Lärarnas stora handlingsfrihet och stora ansvar förknippat med otillräckliga resurser, kan enligt Lipsky, leda till arbetsstress. Lärarnas ambitioner styrs av relationerna till eleverna och av de egna rollförväntningarna. För att komma ifrån detta, krävs att lärarna utvecklar fastare arbetsrutiner (Ibid). Frågan är om decentraliseringen har inneburit ändrade arbetsrutiner för lärarna. Visserligen har lärarnas samarbete ökat i och med samlingen i arbetslag, men lärarnas numera reglerade arbetstid är nog också ett led i att lärarna ska få fastare arbetsrutiner. På så sätt är det meningen att lärarna ska ha sin arbetstid att arbeta på och att de ska kunna släppa det när de kommer hem. Detta reglerade arbetssätt tilltalar dock inte merparten av lärarna som uppskattar just den stora handlingsfriheten. Särskilt äldre har svårt att ställa om sig till den reglerade arbetstiden och talar om "inlåsning" på skolan.

Två av de fem lärarna har inte läst den kommunala skolplanen. Rektor M36 påstår att alla lärarna på hans skola har läst den och jobbar tillsammans för att följa den. Han är själv positiv till utvecklingen av skolan och vill samarbeta med politikerna. Rektorns inställning är väldigt viktig för skolans verksamhet. Att skolan känns som en enhet där alla jobbar tillsammans är rektorns viktigaste uppgift (Skolverket, 1997). Rektorsrollen har förändrats sedan decentraliseringen. Nu fungerar han mer som en kommunal chef med totalansvar för hela driften. Han ska ansvara för att skolans budget hålls och för att de kommunala och statliga målen uppnås. Rektorn har således en slags mellanställning mellan lärarna och politikerna. Alla lärarna är överens om att sammanhållningen dem emellan är mycket god. Trots att rektor M36 inte alltid är överens med lärarna, känner han ändå att han ingår i en enhet tillsammans med lärarna.

Medan rektor M36 förespråkar samförstånd och samarbete med politikerna, behandlar M52 politikerna istället som motståndare och vill via media sätta press på dem. Antagligen är det en generationsfråga också. Det kan vara svårt för äldre lärare att bryta upp från sina gamla hjulspår och anamma ett helt nytt tänkande.

Med decentraliseringen kom en tydligare markering om att föräldrarnas inflytande skulle öka. Alla de intervjuade lärarna var väldigt positiva till detta. Tydligt känner de sig inte hotade av dem, som de gör med politikerna och deras inflytande, utan menar istället att lärarna och föräldrarna borde samarbeta och hjälpa varandra mer. De har dock inte märkt något ökat engagemang från föräldrarna. Trots att, till exempel, alla föräldrar har fått den kommunala skolplanen, är det ingen som kommenterat den. Enligt Björn Beckman (Beckman, Madsén red, 1994) är inte föräldrarna särskilt villiga att lägga sig i lärarnas arbete.

Trots att lärarrollen är så pass bred och oklar, vill lärarna ändå inte ha klarare regler för hur de ska bära sig åt. De menar att de måste satsa så mycket av sin personlighet och att de måste anpassa sig efter eleverna. Samspelet mellan lärare och elev går inte att styra med regler. Precis som i teorin om gatubyråkratin, menar de att det krävs handlingsfrihet. Lärarna måste alltså bilda sig en egen roll med sina elever. Lärarnas och elevernas förhållande kännetecknas därför mer av sin diffusa karaktär, som Parsons beskrev (Wallace, Wolf, 1999) än den strikta, färdigkonstruerade lärarroll som Bourdieu och Passeron var inne på (Berner, Callewaert, Silberbrandt red, 1977).

Är då en legitimation för lärare förenlig med denna diffusa lärarroll? Lärarna är positiva till en lärarlegitimation som skulle höja yrkets status. En legitimering skulle emellertid nog kräva en strukturering av lärarrollen. Enligt M52 har fackförbunden utarbetat etiska regler för lärare och att detta skulle vara ett led i en ökad professionaliseringsprocess av lärare. Samtidigt som lärare vill ha högre status och högre lön, vill de behålla sin frihet. Det verkar dock vara en ohållbar ekvation.

6 Avslutning

Lärarrollen har förändrats. Visserligen har decentraliseringen inneburit en hel del förändringar för lärarna, men det är även en annan faktor som spelat in, nämligen läroplanen -94. Min förförståelse, att lärarrollen ändrats sedan decentraliseringen, stämde alltså endast delvis. Med läroplanen -94 kom den reglerade arbetstiden som lärarna uppfattade som ett stort ingrepp i deras handlingsfrihet. Decentraliseringen medförde mer jobb för lärarna, som ligger utanför deras egentliga arbetsramar. Lärarna anser att det tar tid från deras ursprungliga arbete. I en artikel i Helsingborgs Dagblad den 13 maj 2002, skriver Dan Jönsson från Lärarnas Riksförbund i Helsingborg om de nya kraven på lärare. Han menar att lärarna riskerar bli utbrända, eftersom för mycket tid går åt till att sätta mål, planera och utvärdera. Lärarna tappar ork och energi och kan därför inte driva utvecklingen i skolan framåt (HD13/5-02).

Samtidigt som politikerna försöker strukturera upp lärarnas arbete, har lärarna fortfarande stor handlingsfrihet vid kontakten med eleverna. Kontakten med eleverna är bättre nu än den var förr. Lärarnas förhållande till eleverna är, vad Parsons kallar, ett diffust förhållande (Wallace, Wolf, 1999). Lärarna måste själva utforma sin individuella roll, eftersom det inte finns någon färdigkonstruerad roll att luta sig tillbaka på. Det kräver ett engagemang från lärarna som både kan uppfattas som roligt och jobbigt.

Decentraliseringen skulle innebära större möjlighet för lärarna att påverka skolan. Lärarna verkar dock inte vara särskilt intresserade av det (Beckman, Madsén red, 1994). De äldre lärarna vill helst jobba på för sig själva, som de alltid har gjort, medan kanske de yngre lärarna har lättare för att anamma den nya ordningen. Den nya lärarrollen innefattar så mycket mer arbete än bara undervisning. Det krävs kanske ett generationsskifte bland lärarna innan den nya lärarrollen har accepterats.

7 Litteraturförteckning

- Ahrne, Göran & Roman, Christine & Franzén, Mats**, *Det sociala landskapet*, 1996, Bokförlaget Korpen, Göteborg
- Beckman, Björn**, *Skolans decentralisering – bakgrund och möjligheter* – **Madsén (red), Torsten**, *Lärares lärande*, 1994, Studentlitteratur, Lund
- Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude**, *Pedagogisk och språklig auktoritet* – **Berner, Boel & Callewaert, Staf & Silberbrandt, Henning (red)**, *Skola, ideologi och samhälle*, 1977, Wahlström & Widstrand, Stockholm
- Colnerud, Gunnel**, *Etik och praktik i läraryrket*, 1995, HLS Förlag, Stockholm
- Colnerud, Gunnel & Granström, Kjell**, *Respekt för lärare*, 1993, HLS Förlag, Stockholm
- Eriksson, Nils**, *Arbetskrav, egenkontroll och socialt stöd* – **Furåker (red), Bengt**, *Arbetets villkor*, 1991, Studentlitteratur, Lund
- Kvale, Steinar**, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, Studentlitteratur, Lund
- Persson, Anders**, *Skola och Makt*, 1994, Carlsson Bokförlag, Stockholm
- Ritzer, George**, *SOCIOLOGICAL THEORY*, 1996, The McGraw-Hill Companies, Singapore
- Skolverket**, *Ansvar för skolan – en kommunal utmaning*, 1997, Liber Distribution, Stockholm
- SOU 1997:121**, *Skolfrågor – Om skola i en ny tid*, 1997, Norstedts Tryckeri AB, Stockholm
- Trost, Jan & Levin, Irene**, *Att förstå vardagen*, 1996, Studentlitteratur, Lund
- Wallace, Ruth A & Wolf, Alison**, *Contemporary Sociological Theory*, 1999, Prentice-Hall, Inc, New Jersey

Tidskrifter

- Jönsson, Dan**, *Byråkrati ger utbrända lärare*, 13/5 2002, Helsingborgs Dagblad
- Wallström, Anna Lena**, *Lärare trivs trots brister i miljön*, 14/5 2002, Helsingborgs Dagblad

Intervjuguide I

* *Ålder?*

* *Hur länge har du arbetat som lärare?*

* *Låg/mellan/högstadiet eller gymnasielärare?*

* *Skillnad på läraryrket förr och nu?*

Om ja: Vad är den största skillnaden? Vad beror den på?

* *Vilka är lärarens viktigaste uppgifter?*

* *Läraryrket – kall eller som vilket arbete som helst?*

* *Hur skulle du vilja att det var?*

* *Är läraryrket psykiskt påfrestande?*

* *Någonsin funderat på att byta yrke?*

Om ja: Varför?

Decentraliseringen

* *Skillnad på statlig och kommunal styrning?*

Om ja: Hur?

* *Märkt några positiva/negativa effekter sedan kommunen tog över?*

Om ja: Vilka?

* *Känner du press från politiker på hur du ska vara som lärare?*

Om ja: Hur?

* *Ställs det nya krav?*

Om ja: Försöker du anpassa dig efter dem?

* *Tycker du att du har stor handlingsfrihet som lärare?*

Om nej: Varför?

* *Känns ditt arbete mer fritt, mer styrt eller oförändrat?*

* *Har du läst den kommunala handlingsplanen?*

Om ja: Arbetar du efter den?

* *Fanns det någon större skillnad på handlingsplanen under socialdemokratisk och borgerlig styrning?*

Om ja: Vilken?

* *Förutom handlingsplanen – känner du av någon annan påverkan från politikerna?*

Om ja: Hur?

** Har ni någon dialog med politiker och allmänheten?*

Om ja: Hur?

** Vad tycker du om att politiker, föräldrar och allmänheten ska vara med och påverka skolan? Varför?*

** Har du arbetat i olika kommuner sedan 1994?*

Om ja: Har du märkt någon skillnad på hur skolan utvecklats i olika kommuner?

Om ja: Hur?

** Finns det ett ökat engagemang från föräldrar?*

Om ja: Hur märks det?

** Hur är sammanhållningen mellan lärare gentemot utomstående?*

** Lärarrollen är ju ganska bred med olika förväntningar från olika håll. Skulle du vilja ha klarare regler för hur lärare ska uppföra sig?*

** Tror du att en legitimation för lärare skulle stärka lärarrollens status?*

** Känns ditt arbete som ensamarbete eller lagarbete? Hur vill du ha det?*

** Tycker du att din lön är rimlig?*

Några frågor? Något att berätta?

Intervjuguide II

- * *Hur många lärare el liknande finns i Barn och Utbildningsnämnden?*
- * *Hur många män resp kvinnor finns det i BU nämnden?*
- * *Hur tycker du att en lärare ska vara?*
- * *Vad tycker du om att ni politiker påverkar lärarnas arbete?*
- * *Tycker du att ni politiker har stort inflytande över lärarna?*
- * *Har ni mycket kontakt med lärarna?*
- * *Hur reagerar lärarna på att ni kommer in och påverkar?*
- * *Vad tycker du om föräldrarnas ökade inflytande?*
- * *Har ni någon vision om hur skolan ska vara och fungera?*
- * *Hur hög prioritet har skolan ekonomiskt?*
- * *Skolplanerna ignoreras på många skolor – Har ni någon uppföljning el kontroll på att de efterlevs?*
- * *Har ni satt er in i de olika skolornas verksamhet innan ni utformat handlingsplanen?*
- * *Fanns det några större skillnader på handlingsplanen under borgerlig resp socialdemokratisk styrning?*
- * *Hur ska man kunna öka läraryrkets status?*
- * *Skulle du vilja ha fler klara regler om hur en lärare ska vara?*
- * *Vad tycker du om en slags lärarlegitimation för att stärka lärarens status och yrkesroll?*
- * *Tycker du att lärarlönerna är rimliga?*

Några frågor? Något att berätta?